

РЕАЛІЗАЦІЯ ОСОБИСТІСНО-ОРІЄНТОВАНОГО ПІДХОДУ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ ІНЖЕНЕРІВ-ПЕДАГОГІВ У ТЕХНІЧНИХ ЗВО

IMPLEMENTING A PERSON-CENTERED APPROACH TO THE PROFESSIONAL TRAINING OF PEDAGOGICAL ENGINEERS IN HIGHER EDUCATION TECHNICAL SCHOOLS

Стаття присвячена актуальній проблемі особистісно-орієнтованого підходу у професійній підготовці інженерів-педагогів у технічних закладах вищої освіти. У даній роботі розглядаються не тільки особливості цього навчання, а й його специфіка. Особистісно-орієнтована освіта є системною побудовою взаємозв'язку вчення, навчання, розвитку. Це цілісний освітній процес, що істотно відрізняється від традиційного навчально-виховного процесу. Основна увага зосереджується на теоретико-методичних засадах змісту особистісно зорієнтованої освіти, її засоби і методи структуруються так, що дають змогу майбутньому інженеру-педагогу проявити вибірковість до предметного матеріалу, його виду та форми, з цією метою розробляються індивідуальні програми навчання, які моделюють дослідницьке мислення.

Вивчення досвіду роботи вищої технічної школи, аналіз наукової літератури з педагогічних питань освіти дають можливість обґрунтувати проблему дослідження: між традиційною організацією навчально-виховного процесу в технічних закладах вищої освіти та необхідністю інноваційних підходів до підготовки фахівців у сучасних соціально-економічних умовах; між існуючою потребою в теоретико-методологічному забезпеченні технічної освіти на інституціональному рівні й можливістю її реалізації в реальній освітній практиці; між наростаючою потребою в реалізації особистісно-орієнтованого підходу в освіті й існуючою практикою функціонування традиційної організації навчально-виховного процесу в технічній вищій школі. Саме ці, зазначені нами протиріччя дозволили нам визначити проблему даної наукової розвідки.

Освіта на особистісному рівні – це смислове суб'єктивне сприйняття реальності, і, отже, жодна предметна діяльність не гарантує утворення необхідного смислу. Особистість завжди виступає діючою особою, співучасником, а часом й ініціатором будь-якого процесу освіти. У статті окреслено теоретико-методологічні засади особистісно орієнтованої інженерно-педагогічної освіти, навчально методичне забезпечення особистісно орієнтованого підходу у вищій освіті та особливості його упровадження у процесі фахової підготовки спеціалістів. Сучасній Україні потрібні освічені, активні, творчі громадяни, що обумовлює актуальність впровадження особистісно-орієнтованого підходу у систему вищої освіти.

Ключові слова: освіта, особистісно-орієнтований підхід, особистісно-орієнтоване

навчання, індивідуальний підхід, здобуванн освіти, професійна підготовка, заклад вищої освіти.

The article deals with the topical issues of the person-centered approach to the students' professional training in higher education schools. This paper examines both the features of this training and its specifics. Person-centered education is a comprehensive approach to the interrelationship of teaching, learning and development. This is a holistic educational process that differs significantly from the traditional one. It is focused on the theoretical and methodological foundations of the person-centered education content which means and methods are structured in such a way that they allow the pedagogical engineer to cherry-pick subject matter, its type and form, that results in developing an individual curriculum that models research way of thinking.

The exploration of work experience within higher technical institutions, along with an analysis of educational literature on pedagogical issues, serves to substantiate the research problem: the discrepancy between the conventional structuring of the educational process in these institutions and the pressing need for innovative approaches to prepare professionals in modern socio-economic conditions. This disparity encompasses the requirement for theoretical and methodological support at the institutional level in technical education and its practical application, as well as the increasing demand for a person-centered approach in education amidst the prevailing traditional organizational practices within these higher technical institutions. These identified contradictions have enabled us to define the core issue of this scientific inquiry

Education at the personal level is a meaningful subjective perception of reality, and, therefore, no subject activity guarantees to create the necessary meaning. The individual always acts as an actor, a participant, and sometimes an initiator of any process of his or her education. The article outlines the theoretical and methodological foundations of person-centered pedagogical education, educational and methodological support of the person-centered approach to the higher education and the peculiarities of its implementation in the process of professional training of specialists. Today's Ukraine needs intelligent, active, creative citizens, that determines the relevance of promoting a person-centered approach to the system of the higher education.

Key words: education, person-centered approach, person-centered learning, individual approach, student, professional training, higher education school.

УДК 37.091.21

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/65.1.25>

Бондаренко В.В.,

канд. пед. наук, професор,
завідувач кафедри філософії
та педагогіки професійної підготовки
Харківського національного
автомобільно-дорожнього університету

Черкашина Ж.В.,

канд. пед. наук,
доцент кафедри філософії та психології
професійної підготовки
Харківського національного
автомобільно-дорожнього університету

Постановка проблеми у загальному вигляді. Слід зазначити актуальність цієї тематики, оскільки особистісно-орієнтоване навчання використовується в педагогічній практиці нашого

сьогодення досить часто. Сучасному педагогу необхідно знати основи особистісно-орієнтованого у професійній підготовці майбутніх інженерів-педагогів.

Суть особистісно-орієнтованого навчання в цьому контексті полягає в тому, щоб у виборі методів, засобів, темпу навчання якомога повніше враховувати індивідуальні відмінності здобувачів освіти.

Аналіз останніх проблем у загальному вигляді. Питаннями особистісно-орієнтованого підходу до організації навчального процесу й особливостями підготовки інженерів-педагогів, а також концептуальними основами особистісно-орієнтованого підходу в галузі вищої освіти займалися такі вітчизняні науковці, як: І. Бех, М. Боришевський, М. Гриньова, О. Дубасенюк, О. Коваленко, М. Лазарев, В. Москалець, І. Якиманська, С. Яценко та інші.

Переважає більшість науковців, які досліджували дане питання, практично однотайно виокремлюють перелік необхідних умов для забезпечення особистісно-орієнтованого підходу в процесі підготовки фахівців із вищою освітою. Головний акцент, на думку дослідників, при такому підході робиться на розвиток особистості здобувача вищої освіти.

Усі педагоги-дослідники вважають, що за особистісно-орієнтованої освіти на перший план виходить розвиток особистості. Отже, здійснення особистісно-орієнтованого підходу у педагогічному процесі закладів вищої освіти можливо реалізувати за певних умов:

- наявність комфортних і безпечних умов навчання;
- здійснення виховання саморегулюючої поведінки особистості;
- формування та розвиток мислення;
- врахування рівня здібностей і можливостей кожного здобувача в процесі навчання;
- адаптація навчального процесу до особливостей навчальних груп.

На жаль, як ми бачимо, забезпечення практично всіх цих умов у регіонах, де точаться бойові дії, сьогодні дуже непросто реалізувати. Сюди ж можна додати й наслідки, які після себе залишила пандемія COVID-2019 і вимушений перехід на дистанційну форму навчання.

Особистісно-орієнтоване навчання передбачає поетапний характер процесу: від вивчення особистості здобувача освіти, через усвідомлення й корекцію особистості, і, в основі своїй, ґрунтується на когнітивних аспектах, на понятті того, що особистість являє собою сукупність усіх психічних властивостей, які складають її індивідуальність. З огляду на це можна зазначити, що головною особливістю особистісно-орієнтованого підходу є принцип індивідуального підходу до здобувача освіти з урахуванням його індивідуальних особистісних властивостей, що, у свою чергу, дозволяє забезпечити особистісний професійний розвиток кожного конкретного здобувача вищої освіти.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Метою та принципами побудови

особистісно-орієнтованої системи підготовки інженерно-педагогічних кадрів завжди була спрямованість на всебічний розвиток особистості, яка, у свою чергу, буде впроваджувати ці ідеї в процесі професійної діяльності під час роботи в закладах професійної (професійно-технічної) освіти. Що стосується ідейної спрямованості будь-якого навчального процесу, що бере свій початок з часів радянського союзу, то, на щастя, декларування завдання всебічного, гармонійного й ідеологічно спрямованого розвитку особистості людини з вищою освітою, й інженера-педагога зокрема, сьогодні вже є пройденим етапом. Наш час вимагає від системи ЗВО України підготовки кадрів не ідеологічно, а патріотично налаштованих для якомога ефективнішої реалізації знань, отриманих під час навчання у вітчизняному ЗВО. Такий підхід викликаний певними об'єктивними причинами, головною з яких є варварська агресія проти нашої держави з боку рашистів. Україні сьогодні конче необхідні конкурентоздатні на сучасному ринку праці інженери-педагоги здатні готувати класних виробничників. Сьогодні для нас це завдання номер один, адже без таких кадрів нам буде дуже важко відродити нашу промисловість й економіку, відбудувати будинки й інфраструктуру країни, зруйновані війною.

Виходячи з того, що особистісно-орієнтоване інженерно-педагогічне навчання й виховання, в основному ґрунтується на детермінації ролі педагога-наставника й самого професійно-технічного освітнього середовища на особистість здобувача професійних знань й умінь, а не на розвиток окремої особистості, тобто індивідуалізації навчального процесу.

Реалізація індивідуального підходу в процесі підготовки інженерів-педагогів головним чином здійснювалася через відповідні дидактичні моделі, а саме: поділ здобувачів освіти на «сильних», «середніх» і «слабких»; через педагогічну корекцію й спеціальну організацію навчального матеріалу за ступенем його складності, через вибудовування диференційованого рівня вимог до оволодіння цим матеріалом.

За всієї видимої відмінності ці моделі об'єднує визнання необхідності формування особистості із адміністративно заданими якостями: уміння навчатися протягом життя, відповідністю еталонним уявленням і характеристикам про відповідність професії.

Особистісно-орієнтований підхід у професійній підготовці інженерів-педагогів у технічних ЗВО орієнтований на визнання індивідуальності, самобутності, самооцінки кожної людини, її розвитку не як «колективного суб'єкта, а як індивіда, наділеного своїм неповторним суб'єктивним досвідом, як особистості, готової цим досвідом ділитись з іншими.

Реалізація особистісно-орієнтованої системи навчання вимагає зміни «векторів» у педагогіці: від

навчання, як нормативно регламентованого процесу, до навчання, як індивідуальної діяльності здобувача освіти, її корекції та педагогічної підтримки.

Навчання не стільки задає напрямок вектору розвитку, скільки створює для цього всі необхідні умови, завдяки чому істотно змінюється функція навчання. Його завдання не планувати загальну, єдину й обов'язкову для всіх лінію розвитку особистості, а допомагати кожному здобувачеві, з урахуванням наявного в нього досвіду пізнання, удосконалювати свої індивідуальні здібності, розвиватися як особистість. З огляду на такий підхід вимальовується абсолютно чітка мета – розкриття індивідуальних пізнавальних можливостей кожного здобувача освіти і визначення педагогічних умов, необхідних для їхнього задоволення, а не реалізація планованих результатів навчального процесу як самоцілі. Розвиток здібностей здобувача освіти у вітчизняному ЗВО є основним завданням особистісно-орієнтованої педагогіки, і «вектор» її розвитку будується не від навчання до навчання, а, навпаки, від здобувача до визначення педагогічних впливів, що сприяють його розвитку. На це має бути націлений весь освітній процес професійної підготовки у закладах вищої освіти.

Виходячи зі специфіки особистісно-орієнтованої системи навчання, неможливо побудувати ідеальну модель, як нам би цього дуже хотілося, тобто намітити загальні цілі та кінцеві результати без урахування особистості кожного конкретного здобувача освіти. Ефективність особистісно-орієнтованого навчання залежить не лише від організації самого навчального процесу, а й значною мірою залежить від індивідуальних здібностей здобувача освіти й закладу вищої освіти як основного суб'єкта освітнього процесу. Саме завдяки цьому такий підхід до підготовки майбутніх інженерів-педагогів стає більш ефективним, гнучким і варіативним.

Метою нашої наукової розвідки є дослідження особливостей реалізації особистісно-орієнтованого підходу у професійній підготовці інженерів-педагогів у технічних закладах вищої освіти України.

Виклад основного матеріалу. Стрімкі цивілізаційні та геополітичні зміни, що відбуваються сьогодні у світі, головним чином пов'язані з переділом ринків збуту, боротьбою за економічне й політичне домінування та формуванням постіндустріального суспільства. Для забезпечення реалізації таких завдань суспільству потрібний новий тип фахівця з вищою освітою, а саме: людина здатна приймати рішення, брати на себе відповідальність за ці рішення, бути ефективним менеджером, бути професійно цілеспрямованим й активним учасником усіх процесів, що відбуваються чи реалізуються на будь-яких професійних рівнях. Особистісно-орієнтована парадигма у вихованні та професійному

навчанні інженерів-педагогів сьогодні виступає в ролі теоретико-методологічного законодавця, навколо якого має вибудовуватись новий підхід до підготовки робочих кадрів для забезпечення сучасного високотехнологічного й високоефективного виробництва.

У Національній доктрині розвитку освіти у XXI столітті зазначено: «Головна мета української системи освіти – створити умови для розвитку і самореалізації кожної особистості...», саме цей документ акцентує увагу всіх освітян на питанні розвитку компетентної особистості [1].

Під особистісно-орієнтованим навчанням як науковці, так і педагоги-практики розуміють органічне сполучення «навчання», яке може повністю задовільнити вимоги суспільства та «учіння» як індивідуально значиму діяльність окремого суб'єкта, з реалізацією його креативних здібностей і власного життєвого та професійного досвіду.

Як зазначає О. Дубасенюк, особистісний підхід – це найважливіший психолого-педагогічний принцип, що передбачає урахування своєрідності індивідуальності у вихованні особистості, тобто систему відносин, за якою кожен здобувач освіти зможе відчути себе особистістю, на яку спрямована увага педагога не як учителя, а як партнера по процесу здобуття нових знань [4, с. 55].

Резюмуючи погляди науковців та педагогів щодо мети, сутності й основних характеристик особистісно-орієнтованого підходу до професійного навчання, С. Яценко визначає цю категорію як педагогічно спрямований процес суб'єкт-суб'єктної взаємодії того, кого навчають й того, хто навчає, що має на меті реалізацію індивідуального творчого потенціалу здобувача освіти в поєднанні з розвитком професійних, фахових, особистісних якостей педагога, врахуванням їх природних нахилів, здібностей, індивідуальних відмінностей, суб'єктного досвіду, що визначають унікальність кожної особистості, шляхів її самореалізації з метою становлення соціально компетентної особистості [5, с. 116–122].

Особистісно-орієнтована парадигма навчання й виховання виступає своєрідним методологічним імперативом, що відповідає потребам розвитку та самореалізації духовності людини в новій соціокультурній ситуації. Водночас ідея розвитку особистості розглядається як пріоритетний напрям ідеології «Нової української школи». Завдання, що стоять перед загальноосвітніми навчальними закладами, полягають, у першу чергу, в переході до особистісно-орієнтованого підходу в навчально-виховному процесі. Такий підхід передбачає врахування потреб кожного здобувача освіти, де він виступає як активний суб'єкт освітньої діяльності. Як результат – потреба впровадження особистісно орієнтованого підходу в теорію і практику професійної підготовки здобувачів інженерно-педагогічної освіти.

Аналізуючи зазначене, особистісно-орієнтований підхід стверджує, що в центрі навчання знаходиться здобувач освіти – його мотиви, цілі, неповторний психологічний склад. Виходячи з інтересів здобувача, рівня його знань й умінь педагог визначає мету знань і коригує освітній процес. Наприклад, мета заняття може бути поставлена так: «Сьогодні кожен з вас навчиться розв'язувати певний тип задач» наголошує, М. Гриньова. Педагог повинен відрефлексувати наявний вихідний рівень знань, а потім оцінити свої успіхи – наявний рівень зростання. При цьому всі методичні засоби (організація навчального матеріалу, прийоми, засоби, вправи) заломлюються через призму особистості здобувача, його мотивів, потреб, здібностей, інтелекту; адресовані здобувачеві питання чи завдання повинні стимулювати їх особистісну інтелектуальну активність без зайвого фіксування помилок, промахів, невдач. Тим самим формулюється подальший розвиток техніки оволодіння знаннями, їх пізнавальних процесів, особистісних якостей, діяльнісних характеристик. Особистісно орієнтований підхід передбачає організацію процесу навчання як організацію навчальної діяльності здобувачів освіти й переорієнтацією цього процесу на постановку й розв'язання навчальних задач самими здобувачами [3, с. 1–15].

Розглянемо головні положення особистісно-орієнтованого підходу, сформульовані директором Інституту проблем виховання АПН України, академіком І.Д. Бехом: «Особистісно-орієнтоване виховання передбачає мету формування й розвитку особистісних цінностей. Лише вони, завдяки своїм сутнісним показникам, спроможні виконувати функцію вищого критерію для орієнтації індивіда у світі й опори для особистісного самовизначення. Лише особистісно орієнтованому вихованню під силу досягнення особистісно розвивальної мети, оскільки воно спрямоване на усвідомлення вихованцем себе як особистості, на його вільне й відповідальне самовираження. Це неможливо без поважного доброзичливого ставлення до здобувача з боку педагога. Особистісно орієнтоване виховання дає змогу здобувачеві краще функціонувати як особистості. Такий ефект є наслідком того, що викладач і здобувач працюють в єдиному емоційно-чуттєвому діапазоні, що запобігає психічному напруженню як результату переживання небезпеки від неделікатного вторгнення у внутрішній світ особистості» [2, с. 23–27].

Реалізація особистісно-орієнтованого підходу у професійній підготовці інженерів-педагогів дозволяє набагато якісніше презентувати навчальний матеріал. Результатом подібної освітньої технології є розширена реалізація можливостей здобувачів освіти. На основі якісно іншого підходу, здобувачі, як правило, можуть приймати нестандартні рішення в проблемних ситуаціях, що є особливо

важливим умінням в умовах підготовки майбутніх виробничників для нашої промисловості.

Особистісно-орієнтований підхід останнім часом стає дедалі популярнішим через прагнення сучасного молодого покоління отримувати якісно інший освітній матеріал. А, як відомо, партнерські взаєностосунки викладача й здобувача дозволяють значно підвищити рівень знання останнього, а з боку викладача – підвищити свій кваліфікаційний рівень, безпосередньо вивчаючи індивідуальні та психологічні особливості свого підопічного, виявляючи сильні й слабкі сторони особистості та відповідним чином, знаючи ці особливості й специфічні якості здобувача освіти, обирати методи, прийоми й засоби педагогічного впливу. Особливо важливо враховувати такий підхід при підготовці майбутніх інженерів-педагогів, адже згодом і вони, працюючи в закладах професійної (професійно-технічної) освіти, постануть перед питанням «Як навчати?».

Отже, суть особистісно орієнтованого навчання в цьому контексті полягає в тому, щоб у виборі методів, засобів, темпу навчання як найповніше врахувати індивідуальні відмінності здобувачів освіти.

Висновки. Таким чином, можна дійти висновку, що, незважаючи на певні об'єктивні труднощі, викликані форс мажорними обставинами сьогодення, реалізація особистісно-орієнтованого підходу у професійній підготовці інженерів-педагогів відіграє важливу роль у майбутньому відновленні економіки нашої країни. Сучасна інженерно-педагогічна освіта має бути спрямована на розвиток особистості людини, розкриття її можливостей, талантів, становлення самосвідомості, самореалізації. Особистісно-орієнтоване навчання передбачає, що в центрі навчання перебуває сам здобувач освіти, його мотиви, цілі, неповторний психологічний склад, тобто особистість, що на сьогодні є нагальним завданням вищої школи України.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Про вищу освіту: Закон України від 05.09.2016 р. № 2145-VIII. Голос України. 2016. 27 верес. (№ 178-179). С. 10–22.
2. Бех І.Д. Особистість на шляху до духовних цінностей: монографія. Київ. Чернівці: Букрек, 2018. 320 с.
3. Гриньова М. В. Особистісно орієнтована технологія навчання та виховання. Інтернет-методрада як інструмент відкритого ефективного співробітництва з проблем методик викладання у ВНЗ I-II рівнів акредит. Київ, 2015. С. 1–17.
4. Дубасенюк О. А. Теоретико-технологічні засади впровадження особистісно орієнтованого підходу у професійно-педагогічній підготовці майбутнього вчителя. Професійна педагогічна освіта: особистісно орієнтований підхід: монографія: Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2012. С. 14–40.
5. Яценко С. Л. Сутнісні аспекти особистісно орієнтованої освіти. Проблеми освіти: Наук-метод. зб. Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОН України. Київ, 2015. С. 116–122.